

La metodologia de l'enquesta dialectal
d'A. M. Alcover i de F. de B. Moll aplicada
a *La flexió verbal en els dialectes catalans*

1 Introducció

El 1901, amb la publicació de la *Lletra Convit*, Antoni M. Alcover inicià una sèrie d'eixides filològiques la finalitat de les quals era recopilar la informació lexicogràfica, fonètica i morfològica que havia de bastir els dos projectes fonamentals que el canonge de Manacor aconseguí de dur a bon port: el projecte del *Diccionari*, que pretenia de aplegar materials dialectals de caràcter lexicogràfic i gramatical amb la finalitat d'estudiar la llengua viva de totes les comarques catalanes, i l'*Estudi especial de la conjugació*,¹ que es proposava d'estudiar la morfologia verbal dialectal² a partir de l'enquesta d'un nombre determinat de verbs. Aquest estudi prengué el nom definitiu de *La flexió verbal en els dialectes catalans* i constitueix el corpus més complet i representatiu de la morfologia verbal dialectal del català de començament de segle. Ambdós projectes, que Alcover deixà incomplets en morir, foren enllestits de distinta manera i amb diferents recursos pel seu successor, Francesc de B. Moll.³

A partir de la valoració que en féu Meyer-Lübke (BDLC, XIV, 118-119), basant-se principalment en les aportacions que l'estudi *Una mica de*

¹ Hi ha diverses referències del projecte de publicació d'aquest recull verbal en les pàgines del *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana* (d'ara endavant BDLC), per exemple: «Sobre la conjugació en poria retreure moltes més de coses; pero con vendrà deixar-les per quant publicaré l'estudi de la *Conjugació Catalana*, per lo que replec cabal fa molts d'anys, i confii de publicar-ho prompte» (BDLC, VII, 353).

² Els resultats parcials d'aquest treball van aparèixer integrats en quatre números de l'*Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura*. Posteriorment, els mateixos materials es publicaren de manera monogràfica en quatre fascicles editats per les Publicacions de l'Oficina Romànica, que presentaven els seixanta-set verbs enquestats a cent quaranta-nou localitats del domini lingüístic català, amb un total de 368 pàgines.

³ Moll es féu càrrec de la recopilació i de l'agrupació sistemàtica de les dades verbals, bé que el darrer volum, dels cinc que estaven previstos, que hauria comprès la flexió dels verbs reunits sota l'epígraf de *verbs especials*, no va arribar a editar-se mai. Vegeu Perea (1999b) per a la compleció d'aquests materials.

dialectologia catalana significà per a la dialectologia, s'ha generalitzat el parer que Alcover és el fundador de la dialectologia a Catalunya. Amb tots els matisos necessaris,⁴ el que no es pot negar és que cronològicament Antoni M. Alcover i Bernhard Schädel foren els primers dialectòlegs que van desenvolupar un treball de camp de caràcter exhaustiu. Si bé és cert que Alcover accedí a la disciplina dialectològica quan ja era quadragenari i que la seva formació autodidacta li generà certes llacunes, és innegable que el canonge manacorí modelà els estudis dialectals catalans tot aportant una nova projecció a la variació lingüística des d'un punt de vista pragmàtic, centrada en les realitzacions concretes de la llengua captades directament dels seus parlants. Com el mateix Alcover constata, és innegable el valor de les eixides per fer enquestes lingüístiques sobre el terreny com a procediment bàsic de recollida de dades:

Hi ha que convenir qu'es casi impossible fer l'estudi de la fonètica d'una llengua, si el fonetista no recorre totes les regions que la parlen. El sistema de servir-se de terceres persones per aclarir quins fonemes se troben dins les regions, sense visitar-les el quin fa l'estudi, du mil confusions, mil inexactituds (BDLC, III, 410).

L'article que es desenvoluparà a continuació té la finalitat d'examinar els aspectes metodològics que envoltaren el procés d'enquestació de les dades que havien de completar *La flexió verbal*. Aquests aspectes es manifesten, algunes vegades subreptíciament, d'altres, amb una transparència diàfana, a través de les pàgines dels diversos dietaris apareguts en el BDLC. Es tracta, doncs, de fer una aproximació a les diferents excursions fetes per Alcover i d'extreure'n els criteris metodològics que el motivaren a seleccionar unes determinades localitats i uns determinats informants, i que donaren, en definitiva, un caràcter propi al procés d'enquestació i als resultats obtinguts. La consulta dels dietaris, de les excursions i de les eixides filològiques del BDLC —en particular dels volums I, III, IV, VII, XI i XII— i la possibilitat d'accedir als diferents quaderns de camp⁵ que recullen els materials verbals han permès de reconstruir, en alguns casos, la cronologia

⁴ Tot i la vàlua indiscutible dels estudis d'Alcover no es poden oblidar els treballs premonitors de caràcter dialectològic de Milà i Fontanals, Alart, Rubió i Lluç i Aguiló —vegeu Perea (2000).

⁵ Cf. Perea (1999a, c) per al contingut de cadascun dels quaderns, els quals s'identifiquen amb sigles: d'una banda, els quaderns de Schädel, *Katalanische verbalflexion* (QCSch1), *Die Katalanischen Dialekte der Ostpyrenäen* (QCSch2); d'una altra, la resta de quaderns que inclouen la flexió completa de tots els verbs que apareixen a *La flexió verbal. Conjugació I* (QC1), *Conjugació II* (QC2), *Conjugació III* (QC3), *Conjugació IV* (QC4), *Llibreta V* (QC5), *Quadern VI* (QC6), *Quadern VII* (QC7), *Volum VIII* (QC8), *Llibreta IX* (QC9), *Llibreta X* (QC10).

de les diverses etapes establertes en la recopilació de la conjugació verbal, els procediments utilitzats en el procés d'enquestació, els contactes establerts, i, especialment a través del manuscrit d'Alcover «Introducció a l'enquesta de la conjugació catalana», inclòs a Perea (1999b: LXI-LXXX), el nom i el nombre d'informants que participaren en les enquestes. A més, els dietaris, ultra oferir informació relacionada amb les dades verbals i amb les localitats enquestades, inclouen també observacions relatives a aspectes metodològics i temporals que afecten l'enquesta dialectal.

2 Les eixides realitzades per obtenir les dades de *La flexió verbal*

Les localitats enquestades per Alcover amb la finalitat d'obtenir materials per als projectes del *Diccionari* i de *La flexió verbal* provenen de tres tipus d'eixida: d'una gran excursió, en la qual es visita un nombre important de poblacions, que estan, en general, vinculades a una sola àrea dialectal; d'una excursió breu, on es visita puntualment un conjunt reduït –i de vegades unitari– de localitats; i d'eixides breus, com a sistema intermedi, que tenen una durada aproximadament setmanal i que se centren en un àmbit reduït del territori català, normalment el balear.

Bé que Alcover començà les enquestes el 1900, amb la finalitat d'aplegar bàsicament material lèxic i de fer descripcions d'esglésies, les enquestes relacionades amb *La flexió verbal* i amb la recollida sistemàtica de dades lèxiques –i, paral·lelament, de material fonètic i morfològic– per a l'*Obra del Diccionari* no s'inicien fins el 1906.

La recopilació de dades verbals es realitzà a través de diverses etapes cronològiques de durada variable. Comptant l'eixida de 1906, es poden distingir fins a tretze etapes anuals d'enquestació: 1909, 1910, 1913, 1914, 1916, 1917, 1918, 1920, 1921, i unes eixides reduïdes el 1923, el 1927 i el 1928, cadascuna de les quals es vincula, com a mínim, amb una àrea dialectal, que és enquestada en profunditat per obtenir material lingüístic. Per a la realització d'aquest projecte, cal distingir, en primer lloc, les localitats de l'àrea corresponent al pirinenc oriental i a una part del català oriental i del català occidental, que foren visitades el 1906; és a dir, que van ser enquestades durant el viatge d'estudi que Alcover dugué a terme, juntament amb Bernhard Schädel, per les comarques catalanes pirinenques des del 3 d'agost fins al 12 de setembre de 1906. El propòsit explícit d'aquesta eixida fou fer un estudi complet de la fonètica i de la conjugació. De les cinquanta-dues poblacions recorregudes, només n'apareixen

quaranta-cinc a *La flexió verbal* –Canet de Rosselló, Mosset, Noedes, Formiguera, Prada, Argelers, Portè, Montlluís, Fontpedrosa, Angostrina, Ceret, Arles, Sallagosa, Puigcerdà, Prats de Molló, Maçanet de Cabrenys, Campmany, Martinet, Rocabruna, Cadaqués, Camprodon, Ribes de Freser, Ripoll, Olot, la Pobla de Lillet, Figueres, Bagà, Crespià, Berga, Manresa, Alòs d'Àneu, Isavarre, Boí, Andorra la Vella, Llavorsí, Vilaller, la Torre de Cabdella, Sort i la Seu d'Urgell–, algunes de les quals foren enquestades novament més endavant –Sant Llorenç de Morunys (1921), Esterri d'Àneu (1921), Sant Bartomeu del Grau (1916), la Pobla de Segur (1921) i Tremp (1921). Alcover emmarca aquestes localitats⁶ en les regions que ell anomena pirinenques. D'aquesta manera es justifica llur inclusió majoritària en la primera àrea dialectal estudiada –una àrea que es correspon amb la zona pirinenca oriental, que inclou també localitats de la zona prepirinenca catalana: Ribes de Freser, Ripoll, Camprodon, Olot, Campmany, Maçanet de Cabrenys i Cadaqués. En aquesta llista hi ha també indrets que pertanyen al català occidental –la Seu d'Urgell, Andorra, Sort, Llavorsí, Esterri d'Àneu, Isavarre, Alòs d'Àneu, Vilaller, la Pobla de Segur– i al català oriental –Manresa, Berga, Bagà, la Pobla de Lillet i Figueres. Perpinyà, però, no apareix entre les localitats consignades en *La flexió verbal* perquè «Aquí està massa afrancesat el llenguatge; tothom parla francès» (BDLC, III, 260-261).

Les localitats enquestades el 1909 i el 1910 són, segons les informacions de *La flexió verbal*, Sant Hilari Sacalm, Caldes de Malavella i Granollers, el 1909, i Vic i Alacant, el 1910. Pel que fa a la província d'Alacant, hi ha constància (BDLC, XI, 34-59) d'una enquesta realitzada el 1910 a Alacant i a Alcoi. Vic fou visitada el 1902 i el 1921; no hi ha, però, cap referència en el BDLC que remeti al 1910. D'altra banda, l'Alguer fou enquestada arran de l'eixida a França i a altres nacions (BDLC, VII, 309-356), des del 23 al 25 de juliol de 1913.

Més endavant, Valls, Reus i Vilanova d'Escornalbou foren visitades el 1914, i Centelles i Barcelona, el 1916. Tanmateix, cap de les dues eixides no queda registrada en el BDLC d'una manera explícita.

L'enquesta per territoris menorquins i eivissencs, realitzada el 1917, està esmentada a «Dues eixides filològiques que ens passà per malla donar-ne compte» (BDLC, XI, 28-34). A *La flexió verbal* apareixen nou localitats de Menorca –Fornells, Ciutadella, es Mercadal, Ferreries, es Migjorn Gran, Alaior, Maó, es Castell, Sant Lluís, Sant Francesc de Formentera–, una de

⁶ Vegeu BDLC, III, 127-128.

Formentera –Sant Francesc de Formentera– i quatre d'Eivissa –Corona, Sant Jordi de ses salines, Jesús i Eivissa Vila. De fet, com queda constància en el BDLC (XI, 23-59), i a diferència d'altres dietaris, no existeix una referència directa de les localitats enquestades sinó una al·lusió general al conjunt de l'àrea examinada.

Des del 24 d'abril al 13 de maig de 1918, Alcover visità diverses localitats del català oriental (BDLC, X, 65-76): Girona (24 d'abril), Amer (27 i 29 d'abril), Mieres (29 d'abril) Camallera (30 d'abril-1 de maig), l'Escala (2 de maig), la Bisbal d'Empordà (3 i 4 de maig), Palamós (4 de maig), Sant Cebrià de Lladó (5 de maig), Sant Feliu de Guíxols (5 i 6 de maig), Tossa de Mar (7 i 8 de maig), Lloret de Mar (9 de maig), Blanes (10 de maig), Pineda de Mar (11 de maig) i Canet de Mar (12 de maig). *La flexió verbal* afegeix encara tres localitats més, que foren enquestades el 1918, Igualada, Vilafranca del Penedès i Tarragona. Les enquestes fetes en aquests indrets estan incloses en el «Dietari de l'Eixida pel Regne de València i Catalunya occidental (1918)» (BDLC, X, 165-252). En aquesta mateixa excursió Alcover va visitar altres localitats, especialment de l'àrea valenciana i occidental. Les localitats enquestades van ser Monòver, Elx, la Vila Joiosa, Tàrbena, Benissa, Pego, Patró, Gandia, Benigànim, Sueca, València, Lliria, Sagunt, Castelló de la Plana, Alcalà de Xivert, Benassal, Vinaròs, Morella, Tortosa, Falset, Riba-roja d'Ebre, Tarragona, Vilafranca del Penedès, Igualada, Ponts, Organyà, Balaguer, Lleida, la Granadella, Fraga i Benavarri, les quals, excepte Gandesa i Sant Salvador de Toló, coincideixen totalment amb les que apareixen a *La flexió verbal*. Pel que fa a Gandesa, van desenvolupar la conjugació els pares de mossèn Manyà, rector de Vinaròs, que eren de Gandesa, «uns pagesos d'allò més autèntics i amables, i agradables», que es van oferir a conjuguar tots els verbs i així van excusar Alcover d'haver d'anar-hi. D'altra banda, el canonge de Manacor tampoc no es desplaçà a Sant Salvador de Toló. Així, el QC4 recull l'observació següent: «No aní a Sant Salvador, sinó que Mn. Foz me digué la conjugació de son poble nadiu a Organyà, d'on és Vicari».

La flexió verbal solament inclou dues localitats mallorquines enquestades el 1918: Manacor⁷ i Felanitx. La resta foren visitades el 1920 (vegeu «La darrera eixida de conjugació i altres herbes a diferents pobles de Mallorca», BDLC, XI, 34-59): Ariany, Manacor i Son Servera, Artà i Santa Margalida, Alcúdia, Pollença, Sineu, Sóller, Bunyola, Esporles, Sa Pobla, Binissalem i

⁷ En la datació de *La flexió verbal* també consta el 1927.

Felanitx, la data d'enquestació de les quals coincideix totalment amb la que apareix en *La flexió verbal*. L'única divergència temporal fa referència a Palma, que fou enquestada el 1928 –com ho confirma el QC7– i Manacor, que fou enquestada dos cops: el 1918 i el 1927.

El repertori verbal incorpora també Terrassa, Tamarit de Llitera, Cervera i Bellpuig entre les localitats visitades el 1920. La ressenya d'aquesta enquesta apareix en «Una altra eixida filològica» (BDLC, XI, 82-84) i també una informació més completa sobre les característiques morfològiques més rellevants s'inclou a «Més eixides filològiques» (BDLC, XII, 17-30).

El dietari de l'eixida frustrada del 1920 consta en el tom XI de BDLC (185-204). El tom XII (vegeu «Una altra eixida a Eivissa», 37-44) recull el segon viatge a Eivissa. *La flexió verbal* data les enquestes de les poblacions de Sant Mateu d'Aubarca i novament de la vila d'Eivissa el 1921. La resta de les poblacions –Corona, Sant Jordi de ses Salines i Jesús–, com ja s'ha esmentat, foren enquestades el 1917.

La darrera eixida filològica que té repercussions en *La flexió verbal* fa referència a l'enquesta de cinc mesos de durada que tingué lloc del 26 de juny al 23 de novembre de 1921 (BDLC, XII, 137-142 i 145-339). De totes les localitats enquestades –Vic, Sant Llorenç de Morunys, Pradell de Sió, Artesa de Segre, Tremp, la Pobla de Segur, Senterada, el Pont de Suert, Bonansa, Esterri d'Aneu, Solsona, Manresa, Berga, Bagà, la Pobla de Lillet, Campdevàrol, Puigcerdà, Ribes de Freser, Torelló, Vic, Rupit, Sant Joan de les Abadesses, Olot, Sant Feliu de Pallerols, Lladó, Girona, Pineda de Mar, Canet de Mar, Vilafranca del Penedès, Igualada, Santa Coloma de Queralt, la Selva del Camp, Falset, Calaceit, Vinaròs, Morella, Castelló de la Plana, Lluçena, València, Alboraià, Sueca, Cullera, Xàtiva, Alcoi, Gandia, Pego, Benidorm, el Campell, Cocentaina i Alacant– solament dotze són recollides en *La flexió verbal* com a enquestades el 1921 en relació amb la morfologia verbal: Sant Joan de les Abadesses, Torelló, Solsona, Santa Coloma de Queralt, Bonansa, el Pont de Suert, Artesa de Segre, Pradell de Sió, Calaceit i Lluçena.

En darrer terme, Alcover va fer noves enquestes a Ariany (1923) i a Palma (1928) i, per segon cop, a Manacor (1927). Tanmateix, aquests viatges no consten en els volums del BDLC. Només la referència a l'enquesta de Palma queda reflectida en el QC7.

El recurs als diversos quaderns de camp ha permès també d'obtenir informació –no sempre sistemàtica, però– sobre altres localitats: Perpinyà, Estagell, Sant Llorenç de Cerdans, Santa Llocaia, Ordino (Andorra), Rià,

Montblanc, Vallfogona de Riucorb, Coll de Nargó, Castelló de Farfanya, la Parròquia de Ripoll, Palamós, Vilabertran, Bell-lloc,⁸ Eivissa (vila nord), Eivissa (vila Marina), i altres localitats eivissenques: Sant Rafel de Forca, Sant Joan de Labritja, Santa Eulària del Riu, Sant Antoni de Portmany i Sant Josep de sa Talaia. Amb aquestes informacions, el nombre total de localitats enquestades passa de les 149 que consigna *La flexió verbal* a 170.

3 Aspectes metodològics de l'enquesta

3.1 La selecció de les localitats

Aplicant una perspectiva estrictament metodològica, com a elements centrals de l'estudi dialectal, les localitats poden ser seleccionades des de diverses perspectives: des d'un punt de vista geomètric, a través de l'aplicació del criteri de l'equidistància entre localitats; des d'un punt de vista històric, amb l'addició de consideracions complementàries de tipus cultural, social i econòmic; des d'un punt de vista exclusivament cultural i social; o des d'un punt de vista ètnic i lingüístic. A més, cal determinar si les enquestes s'han de limitar bàsicament a un àmbit rural o si han d'abastar també grans centres urbans. En darrer terme, no es pot obviar la qüestió que afecta la densitat dels punts d'enquestació, que es troba en relació directament proporcional a la distància entre les localitats.

Els indrets que foren visitades per Alcover en les etapes temporals esmentades anteriorment no sembla que haguessin estat seleccionats segons un criteri clar i únic; és a dir, no és previsible que es tinguessin totalment en compte els factors citats, com ara l'existència d'una distància uniforme entre les localitats, d'una proporcionalitat en el nombre d'indrets que integren cada àrea dialectal o d'una tipologia similar en relació amb el nombre d'habitants de les localitats. Per contra, els indrets són elegits des d'una perspectiva global, amb la voluntat de recopilar material dialectal de les localitats de tot el domini lingüístic català que fossin susceptibles de presentar algun tipus de variació dialectal. Per aquest motiu, certes

⁸ Es tracta del Santuari de la Mare de Déu de Bell-lloc, situat a la Parròquia de Sant Joan de Palamós (Baix Empordà), sota el castell de Vila-romà.

localitats molt pròximes no es visiten perquè els resultats són gairebé coincidents.⁹

D'altra banda, en alguns casos esporàdics, especialment per raó de dificultats en les comunicacions, Alcover no es desplaçà a la localitat seleccionada, sinó que va recórrer a un nadiu —en aquest cas normalment un adult— per tal que li facilités les dades que estudiava. En altres casos, les dades dialectals provenen d'alumnes que són originaris de diferents indrets catalans que estudiaven en seminaris o en col·legis. Així, per posar un exemple, una part de la conjugació de l'Escala fou obtinguda a través d'estudiants del Col·legi de la Sagrada Família, ubicat a Girona, que acollia alumnes de diferents contrades.¹⁰

Des d'un punt de vista distribucional, sembla que les localitats seleccionades formen una xarxa més densa, geogràficament parlant, en l'àrea del pirinenc oriental i balear, i una xarxa menys concentrada en la zona valenciana. Numèricament, 25 localitats integren l'àrea pirinenca oriental, 38 localitats formen part del català oriental, 34 del català occidental, 24 de l'àrea valenciana i 30 localitats de l'àrea balear. En aquesta darrera varietat les localitats, al seu torn, es reclassifiquen segons els tres subdialectes que comprèn: el mallorquí, amb 14 localitats, el menorquí, amb 10 localitats, i l'eivissenc, amb 6 localitats, una de les quals pertany a l'illa de Formentera. En darrer terme, l'Alguer tanca la llista de les 149 localitats que inclou *La flexió verbal*.

En el criteri de selecció de les localitats és molt probable que haguessin imperat, d'una banda, els contactes possibles que Alcover podia haver-hi establert prèviament, i, d'una altra, la facilitat d'accés en relació amb les vies de comunicació. Pel que fa al primer punt, cal destacar que en l'eixida de 1906 —de les altres no es posseeix cap informació— Alcover va establir un primer contacte amb els col·laboradors per tal que, abans de procedir a l'exploració dialectal i estudiar-hi la llengua viva amb profunditat, aquests haguessin recopilat dades verbals —i també de tipus fonètic i lèxic— que després Alcover —contrastant-les amb els subjectes enquestats— s'encarregaria de verificar.

⁹ El QC4 inclou el comentari següent en relació amb aquest criteri: «entre Saus i Camallera les diferències són insignificants en matèria de conjugació. Per això no hi férem escorcoll».

¹⁰ El BDLC indica: «Al capvespre es presenten en el Col·legi de la Sagrada Família, agregat al Seminari Diocesà; el Rt. Director els deixa escorcollar col·legials nadius de Blanes, Palamós, Sant Feliu de Guíxols, Castell d'Aro, Begur, Lloret de Mar, Calonge i l'Escala referent al salar i altres particularitats idiomàtiques» (BDLC, X, 66).

Amb aquesta finalitat, Alcover envià una circular a diverses persones de totes les comarques que havia de visitar perquè li avancesin i li facilitessin la feina d'enquestació (BDLC, III, 108-110). En aquesta lletra, el canonge manacorí sol·licità als col·laboradors que els tinguessin recopilats els mots¹¹ per tal que poguessin començar l'estudi sentint-los pronunciar als informants nadius de les diverses localitats.¹² Pel que fa a la morfologia verbal, Alcover va requerir mil formes verbals; és a dir, totes les formes singulars i plurals de tots els temps dels verbs més característics o especials de la comarca en qüestió; i, si no n'hi havia d'especials, hi havien d'incorporar els que s'hi usaven, fossin com fossin. Per obtenir una presentació idònia de les dades, calia distribuir les formes verbals relacionant-les amb el mateix verb de referència. Alcover advertia que tots els verbs no havien de pertànyer a la mateixa conjugació, sinó a totes les conjugacions, i que hi havien d'entrar totes o quasi totes les formes irregulars. Més endavant, Alcover va fer també recomanacions quant a la presentació formal de les dades: totes aquestes paraules —es referia també als aspectes fonètics i lèxics— s'havien de posar fent columna en fulls més o menys grans, deixant un bon espai en blanc al costat, per tal de poder-hi afegir les observacions i advertiments dels entrevistadors.

La resposta dels col·laboradors va ser positiva, com ho reflecteix l'agraïment que, des de les pàgines del BDLC, Alcover adreça a «molts dels amichs a n-e qui havíem comanat que'ns tenguessen la feina preparada» (BDLC, III, 127), atès que havien recopilat un bon conjunt de paraules i formes verbals. Lamenta, d'altra banda, el fet de no haver visitat totes les localitats previstes i que determinats col·laboradors haguessin preparat materials d'indrets que al capdavant no foren enquestats. En aquests casos, Alcover els demana que remetin les dades a Mallorca, a ca-N'Alvar Verdguer, benefactor de l'*Obra del Diccionari*.

Quant a l'àmbit geogràfic d'enquestació, i a partir de l'adaptació de la divisòria tradicional establerta entre poblament rural (municipis de menys

¹¹ També s'hi inclouen les recomanacions que fa als col·laboradors en relació amb les característiques dels informants: «Totes aquestes paraules les han d'escriure just així com les pronuncien a n-aquexa comarca, sense anar a aclarir si les pronuncien malament. Es que la pronunciació popular de cada comarca té una importància capital per l'estudi de la llengua catalana; es una de les primeres bases de tal estudi. Per axò, qu'escriguen, per amor de Deu, just lo que pronuncia la gent iliterata» (BDLC, III, 109).

¹² I així, un dels objectius de l'eixida d'Alcover, emmarcada en l'àrea pirinenca oriental el 1906, era «sentir parlar gent de Canet, que conservin bé el llenguatge d'allà, que no'l desfigurin» (BDLC, III, 261).

de 1.000 habitants), poblament urbà (municipis de més de 10.000 habitants) i poblament intermedi (municipis entre 2.000 i 10.000 habitants), s'observa l'absència d'un desequilibri remarcable, pel que fa a les localitats enquestades, en relació amb aquesta divisió demogràfica. S'aprecia una inclinació envers localitats de poblament rural i intermedi i una representació inferior de localitats urbanes. En efecte, de les 149 localitats que apareixen en *La flexió verbal*, 51 són de poblament rural, 62 de poblament intermedi i només 26 de poblament urbà. El criteri dominant pel que fa a la selecció de localitats va ser, doncs, la voluntat de recopilar la màxima informació del major nombre d'indrets del domini català que tenien representativitat des d'un punt de vista dialectal. Un criteri secundari fou la cerca d'indrets que podien presentar variació geogràfica en relació amb d'altres.

3.2 El qüestionari

Des del punt de vista de la recopilació de dades verbals efectuada al llarg de les diverses eixides dialectals, es pot preveure que Alcover traçà un pla de treball bàsic i modelà un qüestionari de tipus morfològic que contenia els punts bàsics dels aspectes que pretenia d'investigar. El canonge dialectòleg fa referència a una llista de verbs de caràcter numèricament variable. Com resta confirmat en els diversos quaderns de camp, hi ha, efectivament, una llista de verbs que són enquestats en les diverses localitats seleccionades. Amb l'aplicació d'aquest qüestionari els resultats de les enquestes desenvolupades en períodes temporals diferents són gairebé comparables i es poden contrastar amb facilitat.

D'altra banda, les dades provinents del BDLC i dels diversos quaderns de camp confirmen l'existència d'un qüestionari-marc que recollia el conjunt de verbs dels quals es volia obtenir informació, de la mateixa manera que es té coneixement, a través de les llibretes de camp, d'un qüestionari-base de tipus fonètic i morfològic. Aquests qüestionaris, doncs, permeten d'intuir l'existència d'un altre —no localitzat, però— que probablement recollia els aspectes lèxics i sintàctics més rellevants.

3.3 Els enquestadors

La tipologia, la formació, la preparació, el nombre d'enquestadors, juntament amb altres característiques específiques, han estat temes

llargament debatuts, des d'un punt de vista metodològic, en el moment d'iniciar una enquesta dialectal. La predilecció per un entrevistador especialitzat o profà, nadiu o foraster, únic o múltiple, ha variat en funció dels diversos projectes de recollida de dades. En el cas de les eixides filològiques d'Alcover l'opció és clara: ell mateix, sol o acompanyat, es feia càrrec de l'enquestació. Si comptava amb col·laboradors (Schädel, el 1906; Moll, Benejam i Sastre, el 1921), eren enquestadors lingüísticament formats. Tanmateix, el fet que en el desenvolupament de les enquestes intervinguessin col·laboradors múltiples no implicava una interrogació conjunta sinó una especialització en les funcions: Alcover es feia càrrec de la morfologia verbal, mentre que les altres àrees d'estudi —la fonètica i el lèxic— eren desenvolupades pels col·laboradors —Schädel s'encarregava de la fonètica i Moll dels aspectes lèxics

Pel que fa a la figura de l'enquestador, doncs, es pot establir *grosso modo* un recorregut cíclic: s'inicia amb la col·laboració de Schädel, es desenvolupa en solitari, a causa del caràcter breu dels viatges i de l'absència d'un col·laborador estable, i es clou amb la presència de Moll —i, en l'excursió de 1921, també en companyia de Benejam i Sastre. En el cas de la presència d'enquestadors múltiples, existia una divisió de les tasques, per la qual cosa es pot preveure que cadascun actuava, de fet, en solitari.

3.4 La selecció dels informants

En els primers estadis de la dialectologia, no s'aplicà un criteri rigorós quant a la selecció dels informants que havien de ser objecte d'enquesta dialectal. En efecte, l'enquesta de Gillieron, desenvolupada per Edmond Edmont, recull informants de naturalesa diversa en relació amb l'edat, amb el grau d'instrucció o amb l'ofici. El cert és, però, que l'adopció d'uns criteris precisos, tot i contribuir-hi, no sempre té com a resultat l'obtenció d'un bon informant. Pel que fa a la naturalesa dels subjectes entrevistats per Alcover, en la majoria de casos, tret de l'enquesta de 1906, que no es basa en un criteri completament definit, els informants idonis són joves —i, en alguns casos, infants— de deu a catorze anys. Les edats poden oscil·lar, en realitat, en un espectre més ampli, entre els sis i els dinou anys. Com a requisits complementaris, els entrevistats havien d'haver nascut en la localitat estudiada i, a més, els pares n'havien de ser autòctons. Aquesta característica és explicitada en particular en l'enquesta que Alcover efectuà

a Barcelona: «me convendria ferm estudiar la conjugació barcelonina ab noys nadius de Barcelona i fills de pares barcelonins» (BDLC, XI, 200).

En el cas dels joves, i en el període cronològic estudiat, el requeriment de la manca de mobilitat s'acompleix amb facilitat en la majoria del casos. Tot i l'opció d'Alcover pel que fa a l'edat dels subjectes i a la seva gairebé sistematicitat en l'enquestació d'informants joves, no es pot negar que aquesta elecció ha rebut crítiques severes, que han al·legat que els subjectes eren certament massa joves. Pop (1950: 1156-1163), des d'un punt de vista metodològic general, destaca algunes de les tipologies que configuren els informants inadequats, entre les quals s'inclouen els informants joves. Així, els informants massa vells, els massa joves, els il·lustrats, els massa instruïts, els intel·lectuals, els que han experimentat molta mobilitat i han tingut nombrosos contactes externs o els informants els pares dels quals no són originaris de la localitat enquestada poden incidir negativament en el resultat de les enquestes.

Des d'aquesta perspectiva, i per justificar la validesa d'aquest tipus d'informants, caldria fer esment —dins les diverses etapes del desenvolupament lingüístic— de l'etapa que correspon a l'adquisició del dialecte i del sociolecte. Labov (1964: 77-103) va proposar —no sense despertar certa polèmica— una divisió periòdica en sis fases en relació amb l'adquisició de l'anglès estàndard, amb la inclusió de les varietats regionals, socials i estilístiques: *a)* primera infantesa, en la qual s'adquireix la gramàtica bàsica; aquesta etapa s'acompleix sota la influència directa dels pares, especialment de la mare; *b)* entre els 5 i els 12 anys, en la qual s'adquireix la variant vernacular; aquesta etapa es duu a terme a través de la influència dels amics i dels companys d'estudis; *c)* entre els 14 i 15 anys es desenvolupa la percepció social, que depèn de la influència dels parlants adults; *d)* a partir dels 14 anys es desenvolupa la variació estilística, que requereix contactes socials diversos; *e)* durant la primera etapa adulta es produeix el manteniment d'un ús «estàndard» coherent; *f)* en la darrera etapa, en les persones educades i especialment preocupades per l'ús de la llengua, s'adquireixen tots els recursos lingüístics. Segons Labov, aquest procés d'adquisició és en realitat un procés d'aculturació o d'allunyament dels usos lingüístics adquirits en l'adolescència i una adequació als models predominants entre els membres adults de la comunitat.

Per bé que Labov limità aquestes etapes a l'adquisició de l'anglès estàndard a Nova York, sovint hi ha hagut tendència a generalitzar-les, la qual cosa ha motivat un debat que avui dia encara no s'ha clos. Les crítiques abasten tant el fet de contraposar els joves i els adults sense tenir

en compte les diferències socials que poden existir entre els joves mateixos com la distinció que cal aplicar entre gramàtica bàsica i vernacle, passant per la possibilitat efectiva de trobar diferències dialectals, estilístiques,¹³ de classe social o de sexe entre nens de tres, sis, vuit, deu o dotze anys, per la qual cosa l'adquisició d'una varietat lingüística, tot i que està determinada per factors biològics, també ho està per factors socials.

La intervenció clara d'aquests factors es manifesta en una altra aportació de Labov, d'una banda, i de Chambers, d'una altra. Labov (1972: 138-139) considera que la primera experiència lingüística dels infants (entre els 2 i 3 anys) està dominada per l'exemple dels pares; entre els 4 i els 13 anys, els model de parla està regulat pels grups de nens i de preadolescents en què es mouen els subjectes, de manera que durant aquest període es fixen els patrons automàtics de producció lingüística; fins als 17 o 18 anys, els parlants prenen consciència de la significació social de la seva pròpia parla i de la dels altres, com també dels usos prestigiosos de la llengua¹⁴ a través del desenvolupament d'una sèrie de normes avaluadores, que s'han anat adquirint de l'adolescència ençà.

Chambers (1995) parteix de la base que les variables lingüístiques i l'alternança d'estils es desenvolupen conjuntament amb la fonologia i la sintaxi, i proposa l'existència de tres períodes formatius: en primer lloc, *la infantesa*, en la qual es desenvolupa la llengua sota la influència de la família i dels amics; en segon lloc, *l'adolescència*, en què els usos lingüístics estan influïts pels individus que formen part de la mateixa xarxa social, els quals propicien el desenvolupament d'argots que marquen les distàncies amb els adults; i, en darrer terme, *l'edat adulta jove*, que tendeix a utilitzar progressivament l'estàndard i procura fixar una varietat sociolingüística segons les seves aspiracions i preferències socials. Després d'aquesta tercera etapa, sembla que els parlants han estabilitzat definitivament els seus sociolectes. Les etapes d'adquisició lingüística i la pertinença a un determinat grup generacional determinen, doncs, l'ús de certes variables lingüístiques que serveixen per marcar diferències entre la parla de nens i

¹³ Tot i que cal considerar la seva intervenció com a variable, aquest treball no en fa esment, atès que Alcover no la té en compte, almenys de manera explícita. És lògic de pensar que els resultats de les enquestes són més propis d'un estil informal que d'un estil formal.

¹⁴ Cal tenir en compte que l'adquisició de les formes prestigioses és més tardana si es tracta de grups socials amb poca instrucció.

joves, i entre la dels joves i la dels adults. Aquestes diferències tenen òbviament repercussions en el desenvolupament del canvi lingüístic.

Tot amb tot, aquestes teoritzacions plantegen una qüestió fonamental: quina és l'edat mínima que han de posseir els parlants per poder ser objecte d'un estudi dialectal, i, més concretament, d'una enquesta dialectal de caràcter morfològic? Des d'un punt de vista sociolingüístic, sembla que no és convenient la utilització d'informants d'una edat inferior als 14 o 15 anys, especialment pel que fa a l'estudi de grans nuclis urbans. Per contra, si el que es vol estudiar són els canvis lingüístics en temps aparent, es recomana l'estudi de parlants a partir dels 8 anys.¹⁵ La dialectologia tradicional, en general, s'ha decantat vers parlants d'edat, homes, rurals i sedentaris o d'una franja d'edat entre els 40 i 60 anys, un interval que sembla que comporta una estabilitat més gran (Pop 1950).

Cal destacar, d'altra banda, que l'acceptació o el refús definitiu dels subjectes enquestats com a informants idonis és un punt més, inexplorat encara dins l'àmbit de la dialectologia, dels estudis sobre els processos d'aprenentatge i de desenvolupament del llenguatge¹⁶ dels infants, els quals s'han desenvolupat especialment en els darrers anys pel que fa a l'adquisició de les estructures sintàctiques i semàntiques –cf. Gleitman (1981). Quant al desenvolupament morfològic, estudis recents aplicats especialment a l'adquisició de l'anglès –que posseeix una morfologia relativament limitada– han manifestat que els morfemes gramaticals tendeixen a adquirir-se més tardanament que els morfemes lèxics¹⁷ –cf. Ingram (1989: 435). Aquests morfemes estan associats amb el desenvolupament que té lloc més enllà del període des les primeres combinacions de mots. Inicialment, els mots utilitzats pels infants sembla que no tenen una estructura morfològica interna. Les terminacions en són absents i la majoria de mots consisteixen en una simple arrel. Els morfemes flexius i derivatius apareixen gradualment, i els infants manifesten una capacitat progressiva en relació amb la formació dels mots. Alguns treballs han conclòs que els nens, des dels dos anys, tenen consciència de la morfologia derivativa i flexiva (Tyler and Nagy 1989: 649-

¹⁵ Vegeu Labov (1996: 104).

¹⁶ Vegeu Dressler & Karpf (1994) en relació amb el desenvolupament del projecte que pretén de comparar com nens de 14 mesos en endavant adquireixen la morfologia de diferents llengües.

¹⁷ Sembla que la distinció entre morfemes gramaticals i morfemes lèxics fa referència a la distinció clàssica entre els elements integrants de la morfologia flexiva i la morfologia lèxica, respectivament.

667). Altres estudis desenvolupats sobre l'aprenentatge infantil de la morfologia de la primera llengua manifesten que alguns mots flexionats són apresos com a unitats completes. Aquests mots són analitzats posteriorment—i alguns cops, regularitzats incorrectament. D'aquesta manera, tot i que encara no es pot precisar una edat exacta per a l'adquisició definitiva de la flexió verbal, es pot preveure que els nois enquestats per Alcover ja la tenien completament assolida.

En el cas de les enquestes d'Alcover, més que avaluar la idoneïtat dels informants, cal destacar el paper específic —i ineludible— que cal assignar als infants o adolescents que intervingueren en l'enquestació: el de possibles instigadors del canvi lingüístic.¹⁸ Diferents estudis han fet notar que els infants sovint utilitzen menys variants estàndard que els adults, per bé que s'aproximen progressivament a les normes de la parla adulta segons es van fent grans i es troben exposats a l'educació formal.

Altres característiques dels informants seleccionats per a l'enquesta de la conjugació fan referència al nivell d'instrucció dels informants. Alcover opta clarament per informants amb un nivell d'ensenyament bàsic i declara:

Per conèixer l'estat d'una llengua, la seva estructura, demble i fesomia nadiua, hi ha qu'apel·lar al poble, als il·literats, als inconscients, com a font on pouar, com a mina d'on treure la substància elaborable. A la gent il·lustrada sols cal acudir-hi per aclarir el que el poble analfabet diu, la manera com aquest poble parla (BDLC, III, 303).

L'opció per la gent il·lustrada és justificada en el comentari següent:

El poble tramuda, altera les paraules, però seguint regles fixes, fatals,¹⁹ precisament perquè no són regles apreses ni sabudes, sinó instintives, que un observa sense adonar-se'n. A la ciència toca veure, trobar, formular aquestes regles. I la ciència no té altre medi, per fer això, que estudiar els fets de la llengua, això és, de la llengua parlada, precisament tal com la parlen els exempts de tota influència estrangera, els il·literats, els analfabets, els inconscients, que diuen paraules sense raonar-les, sense reflexionar-les, sense conèixer llur valor gramatical. Estudiant la ciència una llengua d'aquesta manera, pot aclarir l'actualitat d'aquesta llengua. Per això nosaltres, per conèixer l'actualitat de la llengua catalana, anem de poble en poble, recorrent aquests serralls pirinencs, i les havem amb homes vells i dones velles i minyons; y, si mos servim de gent il·lustrada, si mos empram d'homes de lletres, es per aclarir, per constatar lo que els il·literats i els analfabets parlen (BDLC, III, 304).

¹⁸ Vegeu Romaine (1989).

¹⁹ És evident la clara al·lusió als neogramàtics, que reduïen a lleis inamovibles l'evolució fonètica: els canvis fonètics no admeten excepcions; és a dir, *Ausnahmslosigkeit der Lautgesetze*.

Aquesta recomanació domina també quan Alcover es dirigeix als col·laboradors que li han de preparar el material —les llistes de materials dialectals que després demanaran als informants— per a l'enquesta de 1906:

Totes aquestes paraules les han d'escriure just axí com les pronuncien a n-aquexa comarca, sense anar a aclarir si les pronuncien malament. Es que la pronunciació popular de cada comarca té una importància capital per l'estudi de la llengua catalana; es una de les primeres bases de tal estudi. Per axò, qu'escriguen, per amor de Deu, just lo que pronuncia la gent il·literada (BDLC, III, 109).

3.4.1 A la recerca de l'informant idoni

En l'apartat anterior s'han esmentat els trets generals que havien d'acomplir els informants que participaven en l'enquesta —preferentment il·lustrats²⁰ i de l'àmbit rural. Atès que Alcover en defineix explícitament les característiques, els paràgrafs següents inclouen una selecció de fragments on s'assenyalen els requisits específics que havien de satisfer els informadors idonis. En primer lloc, havien de ser persones sense coneixements lingüístics específics i que poguessin respondre amb espontaneïtat a les diverses qüestions morfològiques i fonètiques que se'ls demanaven: «[...] per aclarir la realitat, l'actualitat d'una llengua, els qui serveixen més són els qui la parlen instintivament, irreflexivament, tal com els surt, sense saber cap regla» (BDLC, III, 343).

Segons Alcover, la naturalitat i la manca de contaminació castellana només es pot trobar en els joves o en els infants:

²⁰ Vegeu el BDLC (XI, 58-59), on Alcover desestima com a possibles informants les persones lletrades i els adults i els vells, i es decanta explícitament pels joves: «De la gent instruída poquíssims hi ha que servesquen perquè tenen llur sistema format de que cal dir tal cosa i no tal altra, que cal pronunciar així i no així d'altre, que allò o allò altre està mal dit i s'ha de dir de tal manera o de tal altra. I com la ciència filològica mana que se cerc no lo que s'ha de dir, sinó lo que se diu, treys vosaltres mateixos la conseqüència. Ademés, la gent granada, si jo els abordava els 82 verbs de la llista per que elze me conjuguessin, en fer una hora o dues que mos hi pegaríem, el cap ja elze botiria i ab bones paraules aviat m'haurien enviat a mal viatge o a fregir ous de loca. En canvi, an els al·lots allò de jugar verbs mallorquins, que may n'havien *conjugats*, elze vé molt de nou i s'hi interessen tant, que, en lloc de frissar que acabem, elze sap greu quan veuen que acabam. Ademés, allò de jugar els *verbs* nostres, de la llengua nostra, per ferne un llibre on figurarà lo que ells me diuen i que jo hi posaré el nom i llinatge de cadascun d'ells i llur nom correrà p'el món Déu sap fins quant, allò els entusiasma i van mesos de tot i no se'n poden avenir d'aquella sort que jo elze besqueig i elze pos dins les mans; una ratxa d'ideal els oretja el front i se senten dins les venes tota la bolladissa de llur sanc juvenívola, tot briu, tota foc per la Pàtria».

Com totes eren persones majors i massa instruïdes per conservar sense mattàfara castellanenca les formes verbals més genuïnes d'Eivissa, compreguí després que calia repetir l'escorcoll amb gent menuda i tenral, i com més menuda i tenral, millor. I com ara havia de venir assí a organitzar la replega lexicogràfica, aprofit tan bona avinentesa per fer amb una pedra dos tirs: organitzar tal replega i escorcollar la conjugació a Vila i a una banda de la pagesia de les més allunyades de Vila (BDLC, XII, 38).

En efecte, els adults sovint no entenen el que se'ls demana i es troben dominats per prejudicis lingüístics. Des d'aquesta perspectiva, l'opció pels infants és indiscutible:

Es estat lo que temíem. Es una santa gent, però no mos han entesos, axò és, no s'han fet càrrech de lo que volíem, y no més els hem pogut agafar alguns mots i algunes formes verbals. No son estats tan entenents com aquelles noyes. La gent gran y sense lletres no hu arriben a comprendre, axò de la conjugació, y se pensen que vos en reys d'ells. Com senten qu'els-e volen fer dir: *jo miro, tu miras, ell mira*, etc.; *jo miraré, tu mirarás, ell mirará*, etc. vos miren com a esglayats i sense sebre allò aont treu cap, y no hi ha manera de ferlos seguir (BDLC, III, 350).

I, més endavant:

Costa molt de fer ficars a la gent granada l'atenció a les qüestions i constestar-hi degudament. De cada dia me convenç més de que és ab gent tenral que hi ha que fer aqueixa casta d'enquestes. Els xics són els grans col·laboradors de la filologia (BDLC, X, 185).

Alcover, doncs, es converteix en un defensor a ultrança d'aquest criteri — «Ja fa molt de temps que no hi crec amb això de desprejar el llenguatge dels menuts amb l'excusa de que encara no saben parlar: ordinàriament lo llenguatge de tal infanteria és lo més genuí, molt més genuí que lo de la gent gran. Els xics són la gran gent pels estudis lingüístics. Pobre de mi i de mon estudi de la conjugació si no fos pels xics! Abans d'ésser passats set o vuit dies d'haver-lo començat l'any 1906, ja l'hauria hagut de deixar per inabordable» (BDLC, X, 199)—, l'aplica des de la primera de les eixides filològiques en què es recopila informació sobre la conjugació — «Aquest sistema de servirme de la gent menuda per l'escorcoll lingüístic, el comensàrem ab lo Dr. Bernat Schädell an el Rosselló,²¹ en vista de que a la gent granada no elze poríem fer boca, i que ab bones paraules mos enviaven allà on no hi plou. Sí, la gent menuda tant de Catalunya francesa com de Catalunya espanyola com del Reyne de València i de Menorca i

²¹ Tanmateix, en l'eixida de 1906, aquesta selecció dels infants no és sistemàtica i entre els informants es poden trobar també adults i vells. En les altres enquestes, els informants són majoritàriament infants i joves, per bé que, en general, un adult també és present al llarg del procés d'enquestació.

d'Eyvissa s'és demostrada tan *idealista*, tan patriòtica, tan generosa, tan desinteressada, tan pacient, tan magnànima com la dels pobles mallorquins que acap de recòrrer. És la gent més de bé que hi ha a totes les terres. La llàstima és que, així com tornarà gran, sufriran mancap totes aqueixes bones qualitats llurs que tan admirables serveis presten a la ciència i a la Pàtria» (BDLC, XI, 59)—, i s'hi refereix en diverses ocasions en els seus dietaris:

Endardellam per tot arreu la *conjugació*, no ab persones majors de carrera literària, perquè estan massa tocades d'influències lingüístiques estranyes i no conserven la genuïtat del *parlar indígena i vivent* de cada comarca, que és precisament allò que cercam i recollim. Les persones majors *analfabetes* no ens serveixen gayre, perquè per més explicacions que un elzi doni d'això de la conjugació, no se'n arriben a fer càrrec ni en capeixen la importància, això si no se mal-pensen figurant-se que un elze vol embolicar en papers i escrits i comprometre'lze de mala manera. Per això apellam sempre a nois d'onze a quinze anys, que vagen a estudi: els quals, avesats com estan a *conjuguar en castellà*, aviat dominen la *conjugació catalana* i no se mal-pensen de res en llur encantadora ingenuïtat, i elzi brollen a betzef les formes de conjugació indígenes, que és un bé de Déu, espinzellant-mos ells mateixos les coses que els *vells* no diuen com ells, i així aglapim les formes del jovent i de la vellura. En les nostres llibretes consignem el nom i llinatges de cada noy i la seva edat, i les formes pròpies dels joves i les pròpies dels vells (BDLC, X, 70-71).

Alcover defineix un interval d'edat entre el qual s'ha de situar l'informant idoni — «Sens dupte n'hi haurà que trobaràn estrany que jo, per escorcollar la conjugació i la fonètica de les viles mallorquines, apelli sempre a al·lots i al·lotes de vuyt a dotze o tretze anys, en lloc de servirme de gent granada. Apell a la jovea tan tenral per diferents motius: l'al·lotea té més ideal, més patriotisme, més desinterès, més magnanimitat i més paciència que la gent granada, i demunt de tot això té més pura i més neta d'influències estranyes la pronúncia del seu poble i parla sense cap pretensió ni prejudici, sense amagar-se de res, tal com li brolla del cor» (BDLC, XI, 58-59)— per bé que aquest interval és fluctuant al llarg de les diferents enquestes. Amb tot, és possible que l'opció pels infants respongués més aviat a motivacions pràctiques que a una ideologia explícita que volgués limitar-se a la parla dels joves com a varietat més innovadora i, en alguns casos, propulsora del canvi lingüístic. Malgrat que aquest pot constituir un argument implícit, totes les al·lusions d'Alcover a la naturalesa dels informants semblen suggerir que l'opció respon a una major facilitat i agilitat en la recollida de dades, que ni els adults, i menys els vells, ni posseïen ni facilitaven.

Com es pot extreure de les declaracions anteriors, la variant sexe no és determinant, tot i que un recompte superficial del nombre d'informants evidencia que la xifra de nois i homes enquestats és molt superior a la de

noies i dones entrevistades. L'inconvenient, però, del nois és que normalment es cansaven, es distreien i estaven enjogassats, i de vegades no es mostraven prou atents als requeriments dels enquestadors:

Per acabar-los hi ha hagudes d'haver raons ferm. Aquells xiquets ja no'n volien pus, ja n'estaven de verbs fins a les rels dels cabells i re-de-enverbats. Si no fos estat p'el Mestre que los tenia associats amb l'escusa de l'escola, me serien fuyts tots.[...] Aquella al·lotea se veu que ès una mica repelencia i mala d'anar entorn; així ès que el Sr. Mestre per ferlos posar atents, ensivella desiara un grandió cop dalt d'un banc ab una espècie d'espadella o paleta que du a la mà. Un parell de vegades aquells cops tan en sec me retgiraren (BDLC, X, 171).

Alcover es refereix en diverses ocasions a aquesta indisciplina lògica:

Aquell jovent va molt ajogassat [...] Me veig precisat a cridarlos a l'orde i n'abrevi uns quants; i a les hores, restablerta la pau, donam una bona estreta a la conjugació, pegantmoshi fins a les 12 i de les 3 fins passat les 7, i deixam conjugats els 75 verbs que duc en la llista i uns quants més (BDLC, X, 200).

I més endavant:

Aquells noys ja han comensat a desbaratarse. Tant d'estar quietis i atents a la conjugació que no m'atur de demanarlos, elze cansa com ès natural. Se necessita paciència molta per aguantarlos ab tantes de guitzeries i impertinències com se fan; però jo copr coratge i els aguant pensant que, si fossen persones grans, ja faria estona que me serien fuyts o m'haurien enviat a mal-viatge, re-de-fastidiats d'haver-se de treure tantes i tantes de dotzenes de formes verbals com Deu ha vistes. Basta pensar: 85 verbs conjugats de cap a cap, sense deixar res per vert (BDLC, XI; 202).

La indisciplina creix entre els nois de Barcelona:

Seguim l'estudi de la conjugació barcelonina ab aquells noys de l'escola de Santa Anna, que no paren de fer escaravits: se punyen, se tiren bolletes de paper roegat i macolins que apleguen del jardí del claustre quant i van a beure, i llavò deixen l'aixeta uberta. Cada instant tenen set o ganes d'anar a fer un roy. Son come dimonis boiets. Me venen ganes d'engigarlos; però llavò pens: -¿I qui de Barcelona tendria encara tanta de paciència de conjugarme tots aqueys verbs? ¿Que faria si no tenia aqueys noys? Això fa que m'arm de santa paciència perque, per aglapir la conjugació catalana vivent, del poble català genuí, no hi ha altre camí ni altre remey (BDLC, XI, 203).

Per aquest motiu, les noies són el subjecte preferit, per bé que poc emprat, almenys de manera proporcional als nois, en la recopilació de dades verbals: «Se veu que les al·lotes per tot arreu son més compartívoles i més bones d'anar entorn que no els al·lots» (BDLC, X, 173). I, encara:

Además ès un gust fer conjugació ab elles perquè no's bateguen ni se ballugen ni se punyen ni's barallen, com fan ordinàriament els xics, que no saben estar aturats i a voltes posen a prova la meua paciència, però jo aguant perquè encara seria pitjor si les havia d'haver ab gent gran (BDLC, X, 197).

En el cas dels joves enquestats s'aplica encara un requeriment addicional: que siguin eixerits:

[...] ens acompanya a l'Escola Pública de l'altre antic col·laborador D. Jusep Barceló, el qual ens rep brassos oberts i posa a les nostres ordes sis noys de la seua escola, de dotze a quinze anys, lo més atxaravits i intel·ligents, que al punt ja estan enostrats, i conjuguen els verbs catalans bil·lo bil·lo[...] (BDLC, X, 70).

Quant a la identificació dels informants, el document d'Alcover esmentat en la part introductòria d'aquest treball, «Introducció a l'enquesta de la conjugació catalana», reproduït a Perea (1999b), permet de conèixer el nom i la procedència de la majoria d'infants i de joves enquestats. És interessant de constatar, però, que aquest manuscrit presenta algunes divergències en relació amb la informació que inclouen tant els dietaris que apareixen en el BDLC com els quaderns de camp. Deixem per a una altra avinentesa l'examen contrastat d'aquestes fonts d'informació.

3.5 La metodologia emprada en l'elicitació dels resultats

En el conjunt de pàgines del BDLC que narren les diverses eixides filològiques realitzades per Alcover no es troba cap informació específica sobre la metodologia emprada en el treball de camp. És per aquest motiu que cal penetrar en el seu mètode d'enquesta tot reconstruint —en alguns casos intuïtivament— les diverses etapes o moments d'enquestació, amb la qual cosa s'obtenen detalls més o menys fidedignes relatius als informants i al desenvolupament de l'entrevista.

S'observa, d'altra banda, una evolució quant al nombre de subjectes enquestats: d'un informant únic en els primers treballs es passa a un grup variable de subjectes als quals s'aplicava una enquesta col·lectiva. En efecte, els primers treballs dialectològics compten sovint amb el testimoniatge d'un sol informant. Aquesta opció, que facilita la comparació dels resultats i la seva plasmació, els resta imparcialitat pel fet que recullen només un resultat unitari de la variació lingüística.

Posteriorment, la recollida estricta dels materials es realitza, un cop seleccionats els informants —joves o vells— a través d'una entrevista col·lectiva,²² és a dir, on participen múltiples informadors, mitjançant un

²² Quant al mètode emprat per obtenir els diferents paradigmes verbals, Montoya (1992: 395) indica que primer Alcover conjugava un verb model —*mirar*—, unitari a tot el català i no inclòs al qüestionari. Tanmateix, sembla, com s'observa en alguns quaderns de camp, que el verb *mirar* fou enquestat com a integrant de l'enquesta, però no va ser

mètode d'interrogació directe.²³ Els grups podien variar numèricament. Hi ha xifres extremes esporàdiques —una vintena, catorze—, però normalment els grups podien oscil·lar entre els quatre i els sis entrevistats. L'interval numèric, però, abastava un mínim de dos informants i un màxim de vint. Hi ha també casos d'enquestes dirigides a un sol subjecte, però són minoritàries. El BDLC dona una certa informació sobre la disposició dels entrevistats, que, normalment, eren enquestats a la rectoria²⁴ quan l'intermediari era un capellà,²⁵ el qual, en general, posava a la seva disposició tots els informants que Alcover necessitava: «Entre els d'allà i alguns veïns convidats, fan dos redols de dones i homes, un per al Dr. Schädel i un per a Mn. Alcover» (BDLC, III, 264); i, més endavant, indica: «Se divideixen en dues rol·lades: les d'una diuen fonemes a n-el doctor i les de l'altra me diuen formes verbals a mi: elles diu qui diu paraules y conjuga qui conjuga verbs, y nosaltres escriu qui escriu, que la mà mos arriba a fer mal» (BDLC, III, 347).

La durada de les enquestes verbals és variable: depèn molt sovint de la predisposició i de la col·laboració dels informants. Sobre aquesta temàtica hi ha diverses al·lusions en els dietaris —les citacions següents es refereixen a la visita d'Alcover a Mercadal: «Els aboc els 82 verbs de la llista i ab quatre o cinc hores els esclovellaren i desnossaren tots: entre les nou i les deu ho tenguérem tot conjugat» (BDLC, XI, 30); i a la Bisbal d'Empordà: «Ens hi pegam fins a les dotze, i de les tres fins a les sis, deixant conjugats els setanta cinc verbs de la llista sense que aquella jovenalla se'n sia cansada gota, passant-hi més tost un gust fora de mida» (BDLC, X, 70).

inclòs en el recull editat. Aquesta mancança no deixa de ser una limitació atès que només es posseeix el verb *cantar* com a únic testimoni de la primera conjugació.

²³ Montoya (1992) suggereix un possible pas de la utilització del mètode directe al mètode indirecte pel que fa a la recollida de dades arran de la formació lingüística i dialectal adquirida per Alcover en diverses ciutats europees amb lingüistes acreditats (Gilliéron, Rousselot, Jud i Gauchat). Aquests coneixements, juntament amb la publicació de la primera obra que proposa la substitució del mètode directe d'interrogació per l'indirecte (Ch. Bruneau, 1913; *apud* Pop, 1950: XLVII), podrien haver conduït a millorar la metodologia de l'enquesta. Tanmateix, no sembla que Alcover adapti sempre aquests coneixements, sobretot pel que fa a la recollida dels materials de *La flexió verbal*.

²⁴ Vegeu BDLC, III, 267.

²⁵ A Canet, per exemple, «el rector els cerca altres dones velles i minyons, que es relleven unes quantes vegades» (BDLC, III, 265). Els intermediaris, però, són múltiples: mestres, col·laboradors, dels quals destaquen metges, advocats i erudits. En general, posseïen sentiments nacionalistes, entesos bàsicament en termes d'amor a la pàtria i a la llengua.

Normalment, la mitjana temporal mínima per fer una enquesta en una localitat és d'un dia i mig. Durant aquest període es conjuguen els verbs previstos en la llista i es resolen determinades qüestions de fonètica i morfologia. El BDLC recull, però, un comentari que sembla ampliar la durada de l'enquesta a tres dies:

Tr treballant amb gent granada analfabeta, no els hauria bastat tres dies a cada punt per aclarir la conjugació dels verbs, que en tres o quatre hores aclaríem per via dels nois i les noies de deu a tretze o catorze anys. A la gent granada els hem d'agafar al vol la conjugació, en sortir-los dins la conversa la forma verbal (BDLC, III, 350).

Tot amb tot, la seriació de localitats presentada en els dietaris confirma que, al marge d'alguns casos esporàdics, la mitjana d'estança en una localitat és inferior a tres dies.

Quant al contingut del qüestionari sobre la conjugació, sembla que es poden determinar clarament dues etapes en relació amb la recollida de les dades. D'una banda, del 1906 a 1917 sembla que s'apliqui un qüestionari més reduït —manquen els verbs *molde*, *fondre*, *llegir*, *oir*, com s'indica a *La flexió verbal*—; d'una altra banda, la segona etapa, amb un qüestionari més complet, s'estendria del 1918 al 1921 —i se suposa que també inclou les eixides efectuades el 1923, el 1927 i el 1928. Cal tenir en compte que, en general, l'enquesta no recull solament formes verbals sinó també material lexicogràfic i fonètic que havia d'engruixir progressivament la calaixera. Aquesta recollida múltiple s'inicia ja, el 1906, on es preveu una distribució de les tasques entre els diferents enquestadors: Schädel estudiaria la fonètica —els sons, la pronunciació de les paraules—; Counson²⁶ la formació dels mots, especialment els sufixos, i Alcover els verbs —les formes de la conjugació— (BDLC, III, 108-110).

Des d'una perspectiva global, el ritme de les enquestes queda reflectit en el resum de l'eixida de 1920, on Alcover declara:

Així és que, embarcat dia 16 d'abril, arribat dia 17 a Barcelona, hi enllestec feines i dia 20 amb D. Anfòs Sala cap a Terrassa, a on ja aquell dia i dia 21 i 22 estudio la conjugació terrassenca [...] Dia 30 li envel cap a Tamarit de Llitera, a on aquell mateix dia i l'endemà i l'altre escorcoll la conjugació i altres qüestions d'aquell dialecte ribagorçà, un dels dialectes catalans més interessants; i el dia 2 de maig m'esquitx a sopar amb mon amic de tota la vida lo Rdm. Dr. Miralles i Sbert, Bisbe de Lleida amb

²⁶ Tot i que és esmentat en la nota «Preparant l'excursió amb el Dr. Schädel» (BDLC, III, 108), Counson no va participar en el procés d'enquestació pròpiament dit. En la pàgina 346 del «Dietari de l'excursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins els dominis català, de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906» Alcover l'esmenta tot dient que «per delicat de salut, no pogué venir amb el Dr. Schädel, y creya poderse unir a nosaltres la primera de setembre».

qui faig una rallada d'aquelles tan corals tan corals. L'endemà li cop a Bellpuig, i hi escorcoll la conjugació amb el bon costat de Mn. Ramon Sala, Rector d'allà, i prenc redòs a la històrica casa dels Missioners Paüls, antic Convent de Franciscans, que me tracten com un Papa; me fan donar una conferència a la Comunitat de Pares, Estudiants i Aspirants de l'Escola Apostòlica, i amb xics de Mont-Esclado, Mont-Ardit, Granyena, Mont-Maneu i Selva del Camp ens pegam tot el dia 5 a escorcollar alguns punts de fonètica de dits pobles, fins que dia 6 m'esquitx a Cervera. Els Pares Missioners del Cor de Maria instal·lats dins la grandiosa i esplèndida Universitat d'en Felip V, m'acullen amb palmes d'or, i amb xics de llur escola estudio la conjugació cervantina aquell dia i l'endemà, dia 8 dematí cap a Manresa són les feines! (BDLC, XI, 183-184).

Aquesta dinàmica —gairebé frenètica—, aplicada a l'enquesta en particular, genera sens dubte fatiga en els informants, de la qual Alcover és ben conscient:

A força de trompitjar, entre el matí i el capvespre hem fet la conjugació de més de cinquanta verbs. Hora baixa, per no cansar pus aquell estol de minyons, els hem amotllats, citant-los per demà de bon matí, amb la idea de poder fer el val-Déu i deixar llesta aqueixa bona de conjugació, més de setanta verbs entre tots, triats enginyosament per poder aglapir totes les formes de la conjugació catalana (BDLC, VII, 349).

Continuar l'enquesta, malgrat el cansament, propicia, en alguns casos, la divisió dels informants en dos grups, que mai no tenen caràcter mixt; és a dir, en general, se separen els nois de les noies. Així, a Sant Climent, Alcover comenta:

Devers les deu comensen a estar cansats i adoptam el sistema de fer conjugar l'estol d'al·lots una estona mentres l'estol d'al·lotes surt a defora a jugar, i al cap de mitja hora baratam els bons, vull dir, cridam les al·lotes, que venen i ja som partides a conjugar mentres els al·lots correns a fer una jugada! que elze resulta saborosa ferm (BDLC, XI, 187).

Quant a la metodologia específica d'elicitació, Alcover, ja des del primer moment, aprèn a partir de l'experiència i busca el mètode més ràpid i efectiu d'aplicar el qüestionari. Així, en les primeres incursions en l'obtenció de dades verbals, al llarg de l'enquesta de 1906, Alcover confessa:

La meteyxa feina ensenya: els primers dies me retia poc; ara he trobat l'enginy d'aplegar primer les formes regulars de totes les conjugacions i després just les irregulars (BDLC, III, 268).

Metodològicament, és sabut que l'enquesta s'iniciava amb la indicació del verb que s'havia de conjugar, tot prenent com a referència un model, que acostumava a ser el verb *mirar*. Es començava la flexió temps a temps,

sense cap mena de marc contextual —frase o buit per emplenar— i es procedia al recitatiu tradicional de la conjugació verbal:

Jo no feia més que anunciar-los l'infinitiu del verb que havien de conjugar, i ja eren partits com un cavall en el còs, sense trampolejar gota. I llavò que s'avenien de lo més. Si un donava una forma una mica diferent, els altres s'hi tiraven damunt i el corregien, i llavò ell mateix reconeixia la seua errada. Per lo demés hi havia el Mestre Palomba i el seu pare, que confirmaven les dites dels nois (BDLC, VII, 349).

Aquest sistema és el més funcional, a despit del dubte que pot generar entre els observadors:

Ell (es refereix al mestre de Monòver) me replica que els seus deixebles no en sabran brot perquè mai l'han estudiada; i, per un desengany meu, en crida dos o tres i me convida a fer les proves. Jo elze demàn lo verb acudir, i a l'acte me conjuguen, en darrera l'altre, come canaris, lo present d'indicatiu. Lo Sr. Mestre romàn sense paraula, tot atxullat. L'home acaba per posar a la meua disposició tres infants: dos de nou anys i un de deu (BDLC, X, 166).

Molt esporàdicament, Alcover utilitza altres mètodes per obtenir informació —bàsicament quan es tracta d'aspectes lèxics. En l'enquesta feta a Martinet, Alcover explica que, a l'hostal, veuen dues o tres noies de deu a tretze anys, de la casa mateix; i per aprofitar uns vint minuts que manquen per posar-se a la taula, demanen a l'hostaler si les poden emprar demanant-los paraules i fent-les conversar de coses qualssevol. Diu que sí, però elles, no comprenent a on van a parar les coses que els demanen, acaben per fugir, amb excuses de feines. El que fan ells, aleshores, és escoltar la gent que hi ha allà dins que esperen el dinar, i en prenen notes; però hi ha l'inconvenient que no saben d'on són, i «és una mica compromès d'anar a un desconegut i dir-li: *-I vostè d'on és?* -després que un se l'ha mirat i ha pres notes davant ell» (BDLC, III, 284).

En un altre cas, els dialectòlegs s'aturen en un hostal a beure, sense davallar de les bèsties; s'apleguen set o vuit dones i noies, i Alcover i Schädel treuen les llibretes i els fan preguntes sobre fonètica i conjugació. L'enquesta s'esdevé, doncs, no en una localitat sinó al llarg del camí (BDLC, III, 298). Com ja s'ha dit anteriorment, qualsevol situació propicia l'obtenció d'informació, tot i que ni els informants ni els enquestadors es trobin en la localitat en qüestió. Així, en el viatge de tornada a Mallorca de l'enquesta feta a Menorca i Eivissa, el 1909, Alcover troba a coberta un grup de valencians: dos d'Alacant, un de Novelda, un altre de Sant Joan i un altre de Sant Vicent, aquests dos darrers pobles just a la vora d'Alacant, amb qui conversa «per sortir de certs duptes sobre la fonètica d'allà (es refereix a Alacant). I ja fórem partits a demanar-los paraules i formes verbals» (BDLC, IV, 189); i això l'allibera momentàniament d'anar-hi.

Finalment, cal tenir en compte que sovint l'aplec de formes verbals no es limitava només al lloc on s'efectuava l'enquesta sinó que també podia recollir informació sobre els pobles de la rodalia²⁷. Des d'aquesta perspectiva, es pot entendre el terme *escatar*²⁸ aplicat a les llibretes de camp que ens han arribat a les mans i que poden procedir d'unes altres, que incorporarien una informació molt més extensa, però també asistemàtica, que la que es volia incloure a *La flexió verbal*²⁹.

4 Conclusions

Amb l'ajut del BDLC i dels quaderns de camp que recullen les formes verbals s'ha pogut obtenir informació de primera mà sobre la metodologia que Alcover va aplicar en la seva tasca enquestadora: una metodologia que s'emmiralla en les propostes de Bernhard Schädel³⁰ i que abasta els criteris de selecció de les localitats i dels informants i, en aquest darrer cas, comprèn també el nombre de subjectes, llur sexe i llur edat. També pren en consideració aspectes relacionats amb el qüestionari, amb la figura de l'enquestador i amb la metodologia utilitzada en l'elicitació dels resultats.

El criteri més innovador que Alcover va aplicar, pel que fa a l'enquesta dialectal, fa referència a la selecció dels informants. Després d'unes primeres temptatives amb subjectes d'edat, les quals segueixen de ple les orientacions de la dialectologia tradicional, basades en la voluntat de recollir la parla dels informadors més vells de les àrees menys poblades i més allunyades de les àrees d'influència, Alcover es desmarca clarament d'aquestes tendències i opta per informants adolescents, d'una franja d'edat que oscil·la entre els deu i els catorze anys. El canonge de Manacor aplica també altres requisits complementaris: haver nascut en

²⁷ Vegeu BDLC, III, 268.

²⁸ El terme *Escatar* té accepcions múltiples en el DCVB. Els significats més propers fan referència al significat propi de Mallorca i Menorca 'netejar fregant' o al significat menorquí 'enllestir, deixar acabada una cosa'. Segons el suggeriment de Josep Massot (comunicació personal), el terme *escatar*, aplicat a la flexió verbal, pot indicar la tasca d'ordenació i de depuració d'un conjunt de dades aplegades en els quaderns de camp originals, els quals contenen molta més informació que la necessària estrictament per reproduir un resultat significatiu.

²⁹ Vegeu Perea (1999a).

³⁰ Vegeu el contingut de la carta que Schädel va remetre a Alcover el 14 de juny de 1905 a Moll (1983: 51-54) i a Julià (2000: 68-77).

l'indret enquestat, no haver-se desplaçat de la localitat —és a dir, havien de ser informants amb poca mobilitat o nul·la— i que els pares fossin autòctons de l'indret en qüestió.

Es constata encara un altre criteri, que experimenta, durant el llarg període d'enquestació de la flexió verbal —de 1906 a 1928—, una evolució. En efecte, dels requeriments inicials d'Alcover —informants il·lustrats i rurals— es produeix una evolució cap a informants «naturals» i sense contaminació del castellà. I són aquests dos criteris els que decanten Alcover per la tria dels informants nens i adolescents, lliures —a diferència dels adults— de prejudicis lingüístics. A aquestes motivacions es podrien afegir encara consideracions relatives a les tendències innovadores o al canvi lingüístic. Cal afirmar, però, que els raonaments d'Alcover en relació amb aquesta tipologia d'informants responien bàsicament a motivacions pragmàtiques i no a un desig de recollir la parla més innovadora d'aquest grup generacional, la qual, com és sabut, afavoreix de manera directament proporcional el canvi lingüístic.

Totes les informacions de tipus metodològic que s'han exposat en aquest treball permeten de conèixer les opcions d'Alcover en relació amb la seva tasca enquestadora. Aquesta elecció constata, en aquests primers moments de desenvolupament de la dialectologia a Catalunya, el seu mestratge en aquest àmbit i l'aplicació sistemàtica i incansable del mètode més rigorós per emprendre l'estudi científic del català: el desenvolupament d'un treball de camp exhaustiu a través de les diferents comarques del domini català per tal d'estudiar-ne totes les varietats parlades; un mètode que, ara com ara, manté totalment la seva vigència.

5 Referències bibliogràfiques

- Alcover, Antoni M. (1902a): «Excursió filològica de Mossen Alcover», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, I, 93-96.
- (1902b): «Excursió filològica de Mossen Alcover», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, I, 97-110.
- (1902-1903): «Varietats dialectals que presenta'l català. ¿S'han d'esvair, reduint-les a la uniformitat? ¿Hem de centralisar la llengua?», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, I, 149-158.
- (1906-1907a): «L'excursió amb el Dr. Schædel», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, III, 108-111.

- (1906-1907b): «Dietari de l'excursió filològica feta amb el Dr. Schädel dins els domini català, de 31 de juliol a 13 de setembre de 1906», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, III, 257-367.
- (1906-1907c): «Les E toniques del català», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, III, 408-410.
- (1908a): «Escorcolls dialectals», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, III, 17-24.
- (1908b): «Una mica d'eixida filològica a Menorca i Eyvissa», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 185-189.
- (1908c): «Una mica de dialectologia catalana», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 194-303.
- (1908-1909): «Una altra mica d'eixida filològica», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 314-316.
- Alcover, Antoni M. (1912-1913): «La nostra darrera eixida a l'estranger en referència a la filologia», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VII, 68-81.
- (1913a): «Dietari de l'Eixida d'enguany a França i altres nacions per lo que's refereix a la filologia romanista», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VII, 309-356.
- (1913b): «El parlar d'Eivissa i Formentera», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, VII, 365-374.
- (1918): «Eixida filològica», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, 65-76.
- (1918a): «Dialectes catalans i llur estensió i característiques principals», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, 519-522.
- (1918b): «Dietari de l'eixida p'el Reyne de València i Catalunya occidental (1918)», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, X, 165-252.
- (1920a): «Dues eixides filològiques que ens passà per malla donarne conte. Eixida a Eivissa i Formentera», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XI, 23-28.
- (1920b): «Dues eixides filològiques que ens passà per malla donarne conte. Eixida a Menorca», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XI, 28-34.
- (1920c): «La darrera eixida de conjugació i altres erbes a diferents pobles de Mallorca», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XI, 34-59.
- (1920d): «Una altra Eixida Filològica», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XI, 182-184.

- (1920e): «Dietari de l'Eixida filològica a diferents territoris de la nostra Llengua durant l'estiu d'enguany (1920)», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XI, 185-336.
- (1921a): «Més eixides filològiques. La conjugació i altres herbes de Tarrassa», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 18-26.
- (1921b): «Més eixides filològiques. La conjugació i qualque cosa més del dialecte de Tamarit de Llitera», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 26-30.
- (1921c): «Més eixides filològiques. Escapada a Barcelona, Vallvidrera i Tarrassa», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 30-37.
- (1921d): «Una altra eixida a Eyvissa», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 37-44.
- (1921e): «Els eyvissenchs. ¿Son o no nissaga catalana?», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 49-65.
- Alcover, Antoni M. (1922a): «Dietari de l'Eixida Filològica per tot Catalunya i el Reyne de València de dia 26 de juny a 23 de novembre de 1921», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 145-335.
- (1922b): «Escapades filològiques», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XII, 339.
- (1983): *Dietari de l'excursió filològica (1906)* (ed. a cura de F. de B. Moll), Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.
- (1983): *Per la llengua* (a cura de J. Massot i Muntaner), Palma i Barcelona: Secció de Filologia Catalana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- (1988): *Diari de viatges* (pròleg de J. Miralles), Mallorca: Moll.
- Alcover, Antoni M. i Moll, Francesc de Borja (1929-1932): *La flexió verbal en els dialectes catalans*, Barcelona: Anuari de l'Oficina Romànica (v. II (1929) [73] 1- [184] 112, v. III (1930) [73] 1- [168] 96, v. IV (1931) [9] 1- [104] 96, v. V (1932) [9] 2 - [72] 64).
- (1930): *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB1), Palma de Mallorca: Impremta d'Antoni M. Alcover.
- (1961-1969): *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), Palma de Mallorca: Moll.
- Chambers, Jack K. (1995): *Sociolinguistic Theory*, Oxford: Blackwell.
- Dirección General de Estadística (1903): *Censo de la población de España según el empadronamiento hecho en la Península e islas adyacentes* (1900), Madrid: Talleres de la Dirección General del Instituto Geográfico.

- (1903): *Nomenclátor de las ciudades, villas, lugares, aldeas y demás entidades de Espanya* (1900), Madrid: Talleres de la Dirección General del Instituto Geográfico.
- Dressler, Wolfgang Ulrich i Karpf, Annemarie (1994): «The Theoretical Relevance of Pre- and Protomorphology in Language Acquisition», *Yearbook of Morphology 1994*, 99-122.
- Eberenz-Greoles, Carme (1990): «Bernhard Schädel i els Països Catalans», *Zeitschrift für Katalanistik, Revista d'Estudis Catalans* 3, 137-166.
- Gleitman, Lila R. (1981): «Maturational determinants of language growth», *Cognition* 10, 103-114.
- Ingram, David (1989): *First Language Acquisition. Method, Description, and Explanation*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Julià, i Muné, Joan (2000): *L'inici de la lingüística catalana. Bernhard Schädel, Mn. Antoni M. Alcover i l'Institut d'Estudis Catalans. Una aproximació epistolar*, Barcelona: Curial / Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Labov, William (1964): «Stages in the acquisition of standard English», dins Shuy, Roger W. i Davis, Alva L. (eds.): *Social Dialects and Language Learning*, Champaign, III: National Council of Teachers of English, 77-103.
- (1972): *Sociolinguistic Patterns*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- (1996): *Principios del cambio lingüístico. I*, Madrid: Gredos.
- Meyer-Lübke, Wilhelm (1926): «Un article del Prof. Meyer-Lübke. Bolletí del diccionari de la llengua Catalana. Bd. 1-13. Palma de Mallorca 1902-1923», *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, XIV, Palma de Mallorca, 118-119.
- Moll, Francesc de B. (1962): *Un home de combat (Mossèn Alcover)*, Mallorca: Moll.
- (1983): *Aspectes marginals d'un home de combat (Mossèn Antoni M. Alcover)*, Barcelona: Curial.
- Montoya Abad, Brauli (1992): «Per una recerca de la llengua parlada en català», dins *Miscel·lania Joan Fuster, Estudis de Llengua i Literatura V*, a cura d'A. Ferrando i d'A.G. Hauf, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 391-417.
- Perea, Maria Pilar (1999a): *Complements a «La flexió verbal en els dialectes catalans». Dotze quaderns de camp d'Antoni M. Alcover*, Barcelona: Curial edicions catalanes, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- (1999b): *Compleció i ordenació de «La flexió verbal en els dialectes catalans» d'A. M. Alcover i F. de B. Moll*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- (1999c): *Estructura i variació en el verb català de començaments de segle. La flexió verbal en els dialectes catalans (Alcover-Moll)*. Tesi doctoral presentada al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.
- (2000): «Els dialectes catalans i el desenvolupament de la dialectologia a Catalunya durant el segle XIX» (comunicació presentada al XIIè Congrés Internacional de Llengua i Literatura Catalanes, París, 4-10 setembre de 2000).
- Pop, Sever (1950): *La Dialectologie: aperçu historique et methodes d'enquêtes*, Louvain: Chez l'Auteur (2 vol.).
- Romaine, Suzanne (1989): «The role of children in linguistic change», dins Breivik, Leiv Egil / Jahr, Ernst Hakon: *Language Change (Contributions to the Study of Its Causes)*, Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- (1996): *El lenguaje en la sociedad*, Barcelona: Ariel.
- Rotger, Joan (1928): *Don Antonio Maria*, Palma de Mallorca: Publicación del «Círculo de Estudios».